

Farkas Geiza: A falusi jellem*

ellem alatt azon módozatok összefoglalását értjük, melyek szerint valamely egyén az élet különféle helyzeteiben eljár, vagy eljárni kész. Régi közkeletű igazság, hogy az egyes ember jelleme nem valamely örök, megmásíthatatlan állag, hanem az élet egész folyamán módosul, alakul. Alapját a jellemnek mindenesetre az egyénnek a világra magával hozott, öröklött szervezete képezi, kialakulására azonban döntő jelentőséggel bírnak azok a körülmények, melyek között az egyén felnőtt és tovább él; a munka, melyet folytat és amely szervezetére jó vagy rossz irányban hat; a tapasztalatok, melyeket szerez és amelyek a külvilág bizonyos eseményeihez, az egyén bizonyos eljárásaihoz kellemes, vagy kellemetlen következmények emlékét fűzik. Elkerülhetetlen, hogy egymástól már születésükkor sem nagyon különböző egyéneknél, ha egyforma életkörülmények közé jutnak, egymáshoz nagyon hasonló eljárás-készségek, jellemek fejlődjenek ki. Így némely egyéni különbségek megengedése mellett joggal beszélhetünk több ember közös jelleméről, népek, foglalkozási csoportok, társadalmi osztályok jelleméről.

A falvak lakói — nemcsak a földművelőkről szólva — egymáshoz sok tekintetben hasonló, de a városiakétól különböző életkörülmények között élnek és így bizonyos falusi jellemnek kellett kifejlődni. Természetes, hogy ez a jellem annál felismerhetőbben, tisztábban fog elénk állni, minél állandóbban él az illető egyén falun, minél kevésbé módosultak életviszonyai a városiakhoz alkalmazkodás irányában. Az őstermelő: földművelő, állattenyésztő munkákat testileg végző egyéneket és ezek közül a saját, vagy családi üzemükben foglalkozókat (kisgazdákat) köti életérdekük leginkább a faluhoz és ezért ezeken tanulmányozhatjuk legtisztábban a falusi jellemet.

Erre a jellemre az első elhatározó tényező, hogy a falusi embernek rendszerint kevesebb dolga van más emberekkel és több a természet szabad erőivel, mint a városinak. A városi

* Mutatvány a szerzőnek kidolgozás alatt álló munkájából.

ember élelme attól függ, hogy elegendő mennyiségű lisztet, veteményt, húst, tejet, tojást hoznak-e más emberek lakása közelébe és elég olcsón adják-e. A falusi embernél ez a kérdés sokkal inkább így hangzik: elég búza terem-e a szántóföldön, elég vetemény a kertben, felnő-e a borjú, a malac, a baromfi, ad-e tejet a tehén, tojnak-e a tyúkok? Még a nem egyenesen mezőgazdasággal foglalkozó falusi emberek konyhája is nagyobb mértékben érzi meg ezen tényezők alakulását, mint a piacról élő városiaké, mert míg az utóbbiak legfeljebb azt tapasztalják, hogy az élelmicikkek hol drágábbak, hol olcsóbbak: addig a falusiak sokszor ingyen, vagy majdnem ingyen hozzájutnak ahhoz, amiből nem is nekik, hanem szomszédjuknak sok termett, ellenben drága pénzen sem szerezhetik meg, ami éppen lakóhelyükhöz közel ki nem került az anyaföldből. Ugyanez a helyzet a tüzelőanyagnál — mely a falun sokhelyt szalma, rözse, vagy a határban termett fa — és az élvezeti cikkeknel, mint a bor, pálinka, dohány. Hogy a városi ember munkája, vagy szórakozása helyére baj és késedelem nélkül eljusson, ez attól függ, hogy más emberek kellőképpen tisztogatták-e az utcát, jó üzemállapotban tartják-e a közúti közlekedési eszközöket. A falusinál ez csakis attól függ, hogy esik-e az eső, erősen fúj-e a szél, sáros, vagy poros-e az út, lehet-e bizonyos helyeken a jóságos természet kegyelméből kocsin, szánkón, vagy legalább gyalog járni?

Leginkább azonban kereseti viszonyain érzi meg a városi és falusi ember, hogy ki az ő igazi ura, gazdája. A városi iparos, kereskedő, szabad értelmi kereső, sőt a hivatalnok is akkor dolgozik és akkor keres, ha más embereknek szükségük van az ő munkájára, szolgálataira. A falusi ellenben akkor dolgozik, „ha az Isten jó időt ad”, akkor keres, ha jól terem a föld, nem pusztul el a jószág. A falusiak főfoglalkozását képező mezőgazdaságban is vannak „szezónok”, bizonyos munkák nyereséges végzésére kiválóan, vagy egyedül alkalmas időszakok, csakhogy ezeket nem a fogyasztó közönség szükséglete, vagy szeszélye szabja meg, hanem sokkal szigorúbban és kezelhetetlenebbül, az év szaka és az időjárás, mely a legkínosabb munkatorlódásokat és munkaszüneteléseket kényszeríti ki. Ezt egyaránt megérik az önálló gazdasági vállalkozók és a mezőgazdasági bérmunkások, mely utóbbiak terményekben és pénzben aránytalanul nagyobb javadalmazást érhetnek el, ha a gazdák nagy termést, állatszaporulatot biztosíthatnak maguknak, mint hogyha a kereset és a munka ezen alkalmi kedvezőtlen természeti körülmények folytán összezsugorodnak, eltűnnek, még mielőtt minden munkát szükségessé tették volna. Azok a falusi iparosok, kereskedők és értelmi keresők, akik munkájukat a mezőgazda népesség szükségleteinek szentelik, szintén akkor látnak jó napokat, ha kenyéradóikat jó terméssel ajándékozta meg a gondviselés. A mezei termékek áralakulása ellensúlyozhatja a termés mennyiségének ingadozásait, de csak némelykor

és korlátolt mértékben; a falu keresete még a mezőgazdasági technika és a kárbiztosításügy újabbkori nagyarányú fejlődése mellett is sokkal nagyobb mértékben függ a természet szeszélyétől mint a városé.

A falusi ember rendes körülményei között nem is láthat annyi embert, mint a városi. Lakószobáját ugyan sokszor annyi családtaggal és más emberi lényel osztja meg, akár egy közepes városi tömeglakás vendége. De már ez a környezet is állandóbb, mint a városi elemnél. Ha pedig a falusi ember munkája után megy, nem halad le egy száz és száz ember által használt lépcsőházban, nem megy ezer és ezer túlnyomórészt idegen ember közt az utcán, nem ül negyvened magával a folyton változó közönségű közúti járműben. Nem is valamely népes műhelybe, gyárba, forgalmas üzlethelyiségbe, irodába megy, hanem udvarán keresztül saját kertjébe, istállójába, a falu kevéssé népes utcáján át az emberektől még üresebb szántóföldre, legelőre, erdőbe, miközben legfeljebb néhány ismerős szomszédot pillant meg. A falusi kisiparosok is jobbra nagyon zavartalanul dolgoznak, csekély személyzetű műhelyekben; a falusi üzletekbe, hivatali irodákba, orvosi rendelő helyiségekbe mindig ugyanazok az alakok jönnek a nap ugyanazon óráiban. A templomokban, iskolákban, kocsmákban több ember találkozik, de némely kivételes alkalmaktól (búcsú, vásárok) eltekintve megint csak mindig ugyanazok. Sok ember, kivált sok idegen ember jelenléte, amely a városi embernek mindennapi életéhez tartozik, a falusira nézve esemény, melyet leginkább a városba tett útjai alkalmával él át.

Míndezek folytán a falusi ember nagyobb mértékben alkalmazkodik a természethez, mint embertársaihoz. Mutatja ezt már külső megjelenése is: a falusi ember, nemcsak a földműves, nyáron annyira nekivetkőzve, télen oly bábszerűen beburkolva mutatkozik nyilvánosan is, amint ezt a hasonló társadalmi helyzetű városi emberek a világért sem tennék. Ha valamely ruhadarab az időjárás elleni oltalom céljának megfelel, a falusi ember kevéssé szokta bánni, ha kopott, foltos, zsiros: még a falusi úr is elhanyagolt benyomást tesz a nálánál sokkal csekélyebb jövedelmű városi gavallér mellett. Mindez még fokozott mértékben áll a női nemre nézve. Amíg a városi ember mindig kifogástalanul szeretne megjelenni, addig a falusi megelégszik azzal, ha ünnepnapokon, a templomban, kocsmában, esküvők alkalmával fejt ki ruházatában fényűzést, ekkor azután esetleg még túltesz a városiakon, amit az olykor igen költséges népviseletek mutatnak. Még látni fogjuk, hogy a falusi embernek némely esetben még nehezebb magát bizonyos fényűzési kiadások alól mentesítenie, mint a városinak. A falusi ember nemcsak saját megjelenésének csinoságára helyez kevés súlyt; használati tárgyait, bútorait, még házát és udvarát is akkor szereti, ha nagyobb kímélés nélkül megfelelnek céljuknak. Amint elég neki, ha ünnepnapokon van takarosán öltözve, úgy a lakáscsin iránti

igényét is kielégíti egy-egy rendszerint nem használt „tisztaszoba”, néhány kis virágágy, némi faragott vagy festett dísz a házak falain, ormain, kapuin. Ezekben és némely használati, vagy fényűzési tárgyak festései, faragásai, berakásai, hímezései, szövéseiben sokhelyt igen jelentékeny szépezzék nyilvánul meg, mely a nép költészetében, dalaiban, zenéjében is kifejezésre jut és amellyel sajátságos ellentétben áll a falusiak csekély érzéke a természet és táj szépségei iránt. Hegyvidéki lakók megöregednek anélkül, hogy környékük sok városi turista által felkeresett kilátáspontjait csak egyszer is megközelítették volna, a fákat, bokrokat csak hasznuk miatt túrik ott, ahol ezt a hasznat elismerik, ellenben kímélet nélkül pusztítják, ahol azt gondolják, hogy útjukban vannak, beárnyékolják a vetést, gondozási költségeket okoznak. A falusi ember, kivált a földművelő, munkájának tárgyait, megélhetésének forrásait, a földet, mezőt, a növényeket, állatokat sohasem nézi oly eszményi esztétikus szemmel, mint a közelükbe ritkábban jutó városi.

A falusi ember modorában is olyan, mint öltözködésében és lakásában: nem szívesen korlátoztatja magát mozgásában, élvezetében, evés-ivásában holmi, a városiak előtt egészen természetesen látszó illemszabályok által. De bizonyos alkalmakkor annál aggályosabban betart némely köszöntési, kikerülési szabályokat és udvariassági szólásmódokat. Innen az ellentét azok nézete között, akik a „rusztikus embert”, a parasztot faragatlannak és azoké közt, akik a városi embernél tisztességtudóbbnak tartják.

Nagyot tévedne azonban, aki az elmondottak után azt gondolná, hogy a falusi, különösen a földműves ember általában szerényebb a városinál. A falusi ember, akár „úr”, akár „paraszt”, viselkedésében könnyen alkalmazkodik természeti környezetéhez és vagyoni viszonyaihoz, készséggel el is foglalja a koránál, erejénél fogva neki jutó, nem mindig kikutatás számba menő helyet a munkatéren, multságokon, tanácskozásokon. De a legmesszebbmenő mértékben meg is követeli mindenkitől netaláni előnyeinek, kikutatásra való igényeinek elismerését. A falusi ember könnyebben megsértődik, hamarabb „aprehendál”, mint a városi és akit tekintélye súlyával nem tud magával szemben a megkívánt viselkedésre szorítani, azt gyűlöli, sőt megveti, még ha amaz magasabb társadalmi osztályhoz tartozik is.

Előhaladott, de még nem elaggott kor, erő, a legközelebbi környezet alapos ismerete, családfői állás, vagyon, kivált földtulajdon: ezek az előnyök határozzák meg az egyes ember helyzetét a falusi társadalomban, ezekre törekszik mindenki többnyire már gyermekségétől kezdve, ezeket az előnyöket igyekszik fitogtatni az előtt, aki előtt érdemes és aki előtt teheti. A parasztfiú rabszolgai engedelmisséget tanúsít apjával vagy munkaadójával szemben, hidegen lesüti szemét a kabátos úr előtt, ellenben fennhéjázóan beszél nálánál kisebb, gyengébb társaival, meg a leányokkal. Mikor felnő, még mindig elég szerényen viselkedik

a falu tekintélyes lakosai előtt, de már otthon megkívánja, hogy nagy jelentőségre növekedett munkaerejének megfelelően meg is hallgassák szavát és ne gátolják a minél korábbi családalapításban; emellett legénytársaival olykor gyászos végű verekedésekbe keveredik, csak hogy erejét, bátorságát kimutassa. Mint gazda sokat panaszkodik az adó, a haszonbér nagyságára, a termés rosszóságára, a szenvedett károokra, de azért mégis úgy igyekszik feltűnni, mint akinek vagyoni helyzete sem kedvezőtlen környezetéhez képest; a kiscgazda elgyötört lovait esküvők alkalmával vágtatásba ostorozza, egész évi koplalás után egy-egy ünnepi lakomára többet költ el, mint egy jómódú városi polgár. Akinek pedig van is mit fitogtatnia lovain, háztartásán, boros pincéjén, az ezt — ünnepi alkalomkor — el nem mulasztaná. A falusi ember a városnál is nagyobb mértékben fél a környezetében való lekicsinyeltetéstől és nevetségessé válástól, ami reá nézve végzetesebb is, mert egyszer kicsinylő vagy gúnyos hangulatúvá lett környezetétől nem szabadulhat olyan könnyen, egyszerű elhurcolkodás útján, mint amaz. Innen van a kivételes fényűzési kiadások minden áldozat árán való viselése olyan helyzetű embereknél is, akik a városban a jótékony ismeretlenség védőleple alatt inkább mindennapi életük kellemesebbé tételére fordítanak egész jövedelmüket. Ez a félelem a kinevettetéstől egy hatalmas eszköz némely fősvény, kegyetlen vagy más irányban hibás hajlandóságú falusi nagyság cselekvéseinek a megszokott rendes mederben tartására; erre szolgálnak azok az ősrégi szokások, melyek közül a délnémetországi *Haberfeldtreiben* (intő és kigúnyoló népbíróság) emelkedett legnagyobb nevezetességre.

A falusi, kivált a földműves ember jellemének két egymással első pillantásra ellentétesnek látszó alapvonása az individualizmus és a fatalizmus.

Az elsőnek gyökere az, hogy a mezei környezetben élő ember nap-nap után látja, miképen termel az egyes ember erő-kifejtése, munkája életszükségleti javakat. Nem az emberek nagy, sok gép mellé szétosztott csoportjai hoznak össze még mindig csak félig kész, használatba vétel előtt további kikészítésre szoruló tárgyakat, hanem egyes vagy néhány egyes munkája hoz létre közvetlenül felhasználható, megehető vagy legalább könnyen értékesíthető termékeket. Áll ez a vidéki kisiparosokra nézve is, de még nagyobb mértékben a mezőgazdasági termelőkre. Ezek munkájának zavartalan folyását minden mezőrendőrségi törvény dacára legfőként megint nem valamely városi mintájú rendszeti szervezet, hanem csak az egyes ember ereje, bátorsága biztosítja. Több ember együttműködése csak bizonyos határok között fokozza közvetlenül a mezőgazdasági munka termelékenységét, azontúl esetleg súrlódásokra, egyenetlenségekre vezet. A mezőgazda ezáltal megszokja, hogy csakis saját erejében bízzék és nehezen szövetkezik, nehezen egyesíti erejét a netalán már megszokott módozatokon kívül. Innét a szövetkezeti mozgalom nem kielégítő előhaladása, az üzemek egyesítésétől való idegen-

kedés, a kommunizmus eszméinek visszautasítása. Még gazdasági politikai mozgalmak is nehezebben indíthatók meg a mező népében, mint amennyire ezt szétszórt lakása is indokolhatná.

A falusi individualizmus egyik kifejezője a csekélyebb erőt képviselő nők, gyermekek és aggok alárendelt helyzete, csekélyebb megbecsülése, mely a városban ilyen mértékben nem észlelhető. A falvakon a javakorbeli férfiaknak van átlag legjobb ruhájuk, míg, kivált a szegény osztályban a nők, gyermekek és öregek sokszor rosszul, hiányosan vannak öltözve. A mezítláb járatott gyermekek között, akiken Henry Georgenak annyira megesett a szíve, hidegebb idők beálltával városban a fiúk, falun a leányok vannak többen. Még ha vendég is jó a házba, a férfivendégnek rendszerint jobbat készít a ház asszonya, mint ha csak nőt vagy gyermekeket látna magánál. A városi ember az egyes egyénben a társadalom egy, alapjában véve egyenlő fontosságú tagját hajlandó látni, a falusi ellenben egy kisebb vagy nagyobb erő képviselőjét.

A falusi ember, különösen a mezőgazda azonban nemcsak azt érzi, hogy a legfontosabb szükségletek tárgyait emberi karok munkája szerzi meg, hanem azt is, hogy ezen munka eredménye a karok erején és szorgalmán kívül egy más, sokkal hatalmasabb tényezőtől függ. Ez a tényező pedig nem a többi emberek egybevágó munkássága, hanem a természetnek minden emberi akarattól, irányítástól független, kiszámíthatatlan erői, az időjárás véletlenei, a növényt-állatot pusztító, a lagszorgalmasabb munka eredményeit is lerontó károk esélye. Innen a falusi ember fatalizmusa, belenyugvása egy az övénél nagyobb hatalom tényeibe; ez gyökere a falusiak, kivált a föld népe mély vallásosságának. Miután azonban az emberi szellem a sík mezőn nem képes az önmegadás ezen pontján megállapodni, hanem ha már bizonyos hatalmakkal szemben az erő kifejtés rendes eszközeivel nem boldogul, titokzatos megnyerési befolyásolási módokat keres ártalmatlanokká, sőt hasznosaká tételükre. Innen a paraszt népből oly nehezen kiirtható babona.

A falusi nép fatalizmusával összefügg konzervativizmusa is. Az újabb idők haladó szelleme a legműveltebb országok falvaiba is elhatott; az északeurópai földművesek tanulásvágya közmondásos lett; olykor a politikai és vallási ujításvágy hullámai is végig hömpölyögnek a falvakon. Ez azonban inkább kivételes eset; rendszerint nem szereti a falusi ember, ha akár gazdasági munkájában, akár közügyei igazgatásában, akár az élet más valamely körében a megszokottól különböző útra akarják terelni; magától pedig sohasem lép új ösvényre; ha élete mégis átalakul, ezt mindig a nyugtalanabb városi elem falura hordott eszméi, találmányai, olykor parancsai eszközlik. A falusi ember, kivált a földműves úgy érzi, hogy ha munkáját az elődeitől látott módon elvégzi, ezzel kiérdemli, hogy az Isten őt is megsegítse; új munkamódokkal esetleg még azt sem fogja elérni, ami eddig cseppent, ha nem csordult. Egy-egy tapasztalt,

vidéke viszonyait ismerő parasztember a gazdaság terén valóssággal csalhatatlannak tekinti magát. Ezt a gondolkodásmódot bizonyára még erősítették némely teljesen ki nem próbált találmányok sikertelen alkalmazásai, valamint egyes nem becsületes gazdasági-anyag elárúsítók és ügynökök csalásai, melyek a föld népét minden újítás-ajánlóval szemben végkép bizalmatlanná teheték. Nem utolsó sorban hatottak ebben az irányban a mezőgazdasági munka díjazásának, a nagyobb birtoktestek kezelésmódjának a munkásokra és kiscgazdákra nézve olykor igen hátrányos kihatású reformjai (feles művelés, természetbeni díjazás, földhasználati jogok megszüntetése).

Amíg a városi ember minden áron jobb helyzetet akar, ha mindjárt az addigitól egészen különböző életkeretben is — addig az igazi falusi első sorban a maga megszokott körében és módja szerint óhajt boldogulni. Ezért nem is lelkesedik oly könnyen politikai és társadalmi újításokért sem; még látszólag megalázó jobbgyszerű helyzetet is inkább elvisel és védelmez, semhogy valami újat, bizonytalant próbáljon. Jaurès említi egy munkájában, hogy a nagy francia forradalom elején a falvak népe által a nemzetgyűlés elé terjesztett kívánság-füzetek csak a régi állapotok némi javítására irányuló alattvalói könyörgéseket tartalmaztak: igazán felforgató forradalmi szellemet ama kívánságokba a városi polgárság öntött, mely jóval forradalmibb szellemű volt a régi munkarendhez a föld népének módjára ragaszkodó, az újítások előtt ellenben szepegő munkásság tömegénél is. Tudjuk, hogy a forradalom további folyamában a Vendée parasztjai minő elkeseredett, hősiességű harcot vívtak Franciaország régi rendi szervezetének védelme, illetőleg visszaállítása érdekében. Ahol a falusi földművesnél és iparosnál az emelkedő jólét a helyzet további javításának vágyát felébresztette is — ez ott nem új életviszonyok teremtésére, hanem a régi keretekben magasabbnak tekintett hely elérésére irányul. A falusi kisember, ha jó módhoz jut, nem mint képzetebb, nagyobb tőkével dolgozó gazda, vagy iparos igyekszik még jövedelmezőbb, tekintélyesebb állásra szert tenni, a közéletre nagyobb befolyást gyakorolni — hanem vagy mindig csak több földet vásárol, hogy ezúton tekintetes úrrá lehessen, vagy ügyvédnek, papnak, orvosnak, egyszóval „úrnak” nevelet a fiát, ő maga pedig olykor pusztán címmel és anyagi felelősségnél egyebet nem nyújtó hivatali megbízásokban látja nagyravágása végső tárgyait. Mondanunk sem kell, hogy a szövetkezési eszme terjedésének a falusi konzervatív észjárás éppen olyan akadály, mint a falusi individualizmus.

A falusi ember különben nemcsak az irányítás, vezetés visszautasításában szívós, hanem az egyszer mégis elfogadott vezető követésében a körülötte elterjedt szokások vak utánzásában. Ez az a „nyáj-érzelem”, *Herdensinn*, mely különösen politikai mozgalmak vezetőinek nyújt óriási erőt, mielőtt egyszer képesek voltak a falu népét saját zászlajuk alá esketni. Köz-

tudomású, hogy, a mezők népe még lázongásai közben is legszívebben fogadja el vezetőjének a régebben elismert úriosztály valamely tagját és igen sokszor az állami, királyi hatalom kívánóságát hozza fel saját óhajai támogatására.

A konzervatív gondolkozású és életmódú földnép leghívebb őrzője a ruházatban, szokásokban, stb. megnyilvánuló nemzeti különszerűségeknek. Ismeretes és nálunk is nap-nap után észlelhető jelenség, hogy a városi nép sokkal hamarabb tanul meg egy nyelvet és felejt el egy másikat, mint a falusi. Hiszen hazánk magyarosodása is sajnos csak a városokban halad a kívánatos mértékben; a hatalmas porosz állam pedig a keleti tartományaiban hiába támaszkodik német városokra, nem képes a beolvasztás ellen küzdő lengyel parasztság ellenállását megtörni. A falusi népet ezen szívós ragaszkodása a régi hagyományokhoz különösen rokonszenvessé tehetik azok előtt, akik a városok nyüzsgő életében a nemzetköziség, a kozmopolitizmus rémeit vélik felbukkanni látni és ezektől minden előttük kedves eszmény életét féltik. Ezek a konzervatív gondolkodók sokszor abba az optikai csalódásba esnek, mintha a falusi nép, különösen annak földbirtokos eleme a hazafias érzésnek szinte kizárólagos őrzője, egyedül biztos letéteményese lenne. Holott a történelem igen sok példáját szolgáltatja annak, hogy a más országokba költöztetett, vagy saját portáján új idegen urak hatalma alá vetett falusi nép egészen könnyen beletörődött régi hazájának, nyelvének, sőt nemzetiségének elvesztésébe is, ha csak némely külsőségben kímélték a múlthoz, a hagyományhoz való ragaszkodását. Midőn pedig újabb időben némely szélső forradalmárok a hazátlanság, hazaellenesség jelszavait kezdték terjeszteni, nem egy helyt a föld munkálói, sőt birtoklói is kacérkodni kezdtek az új gondolatokkal. Mailáth József gróf írja le, hogy az alföldi agrármozgalmak idején a különben hazafias, magyar nemzetiségére büszke földnép még a nemzeti himnusz éneklését sem akarta megengedni. Midőn pedig 1911-ben a champagnei vagyonos szőlősgazdák a francia kormány intézkedései által veszélyeztetve látták üzleti érdekeiket, azonnal oly tüntetést vittek véghez az ellenségesnek tekintett Németbirodalom zászlajával, sőt ezen birodalomhoz való csatlakozás emlegetésével, aminőtől talán a hazaellenes lazításaiért elzárt Hervé párhívei is visszaretentek volna.

A falusi ember rendszerint sokkal inkább kész valakit bámulni, rettegni, mint utánozni, hozzá alkalmazkodni. Mert legalázatosabb magatartása mellett is lelke mélyén lobog az a meggyőződés, hogy valóban ésszerűen és helyesen csak ő él, dolgozik, ő a tulajdonképeni ember. Innen a falusiak gúnyolódó, kötekedő hajlama mindazokkal szemben, akik tőlük bármiben is különböznek. Már a gyermekek között túrhetetlen a helyzete a némi tekintetben elűtő megjelenésének, testhibásnak; a városiaknál nyugodtabb idegzetű és ezért többnyire kevésbé rakoncátlan parasztgyerekek a legkegyetlenebbül tudják boszan-

tani egy-egy vereshajú, vagy nagyfülű társukat. Két szomszédos falu ifjúságának sokszor véres torzszalkodása gyakori jelenség. Ha a falusi ember egy más valakivel összevesz, első sorban azt fogja szemére vetni, hogyha netalán más vallású, nemzeti-ségű, foglalkozású, mint ő. Ezt mutatják azok a különböző, nem épen hízelgő jelzők (büdös, komisz, nyavalyás, bamba, kutya stb.) melyeket a falusiak az övékétől különböző nemzeti-ségek, felekezetek megjelöléséhez fűzni szoktak. Emellett az egy nemzetiségűek és vallásúak más nemzetek, felekezetek elnevezését sértésként szokták egymás fejéhez vágni. A másfajta iránti ellenszenv vad gyűlöletté fajul, ha az pancsolóan, esetleg károsító, csaló szándékkal közeledik, vagy látszik közeledni. Innen a paraszt bizalmatlansággal vegyes ellenszenv az úr, a kabátos ember, a városi elem iránt. Még a nyaralás végett az a falvakba menő városiaknak is — akiből pedig a falusiaknak igen sok hasznuk van — eleinte sokat kell szenvedniük az arculatukhoz még nem szokott falusiak kicsinylő, sőt rosszakaró bánásmódja miatt.

Ezt a bizalmatlanságot és ellenszenvet sokszor sajnosan kell tapasztalniuk a hatósági közegeknek, kiknek legüdvösebb intézkedéseit a falusi nép sokszor nyílt ellenszegüléssel visszautasítja vagy alattomosan kijátssza. Az anarchizmus és konzervativizmus sajátos összevegyülése magyarázza meg azt a rokonszenvet és támogatást, melyben a jogrenddel harcban álló haramiak, különösen a betyár és briganti romantika idején, a föld népe között részesültek és a különféle csempészek ma is része-sülnek.

A falusi nép gyűlölete, haragja rettenetessé válhatik. Már a régi görögök is agrios szóval jellemezték az igen nagy haragot. A mezőgazdában foglalkozása, melyhez az időjárás minden kellemetlenségével dacolás, nálánál sokkal erősebb állatok meg-fékezése, terményeinek és gazdasága felszerelésének védelmezése is tartozik, bizonyos harcias szellemet fejleszt ki, mely bizony sokszor erőszakosságokban és cselszövésekben is megnyilvánul. Az igazi falusi ember könnyebben tud kegyetlen lenni, a kifino-modott városinál: szeme előtt és közreműködésével oly sokszor szűnik meg élet, hogy újnak adjon helyet, hogy még az ember-halál, az ölés gondolata is kevésbé rettentő az egyszer bosszúra gerjedt falusi ember előtt. Iszonyatos módon lesz ez nyilvánvaló a parasztlázadások vadállati kegyetlenkedéseinek idején. Ezek ugyan főként a tehetetlenség kifolyásai a paraszt népnél, mely sanyarú helyzetéből nem lát ésszerűbb és emberségesebb kivezető utat. Ennek a tehetetlenség-érzésnek, a tudatlanságnak és az idegen „úri” elem iránti bizalmatlanságnak együttes eredményei azok az irgalmatlan kivégzések, agyonkínzások, melyeket a félelem, kétségbeesés és düh által elvakított parasztok járványok idején szoktak épen az azok leküzdésében fáradozó orvosokon és hatósági közegeken végrehajtani, kiket a nyomorult tömeg mindenféle kalandos indokok kieszelésével éppen a csapás okozóinak néz.

Nem is kell az 1831-iki felsőmagyarországi kolerafelkelésre visszamenni; elég járványzendülés fordult elő a legutóbbi években is, vezetésen Olasz-, Török- és Oroszországban. A zendülések jelszava, mely egyszersmind az urakkal szemben kifejezett gyanú indoklásául szolgál, rendszerint az volt, hogy az urak soknak találják a szegény embert, azért járványt támasztanak, hogy így apasszák számát.

A paraszt-kegyetlenkedés más tényeiben, így a vérbosszúban és az önigazságszolgáltatás egyéb példáiban különben a falusi ember individualizmusa is megint megnyilatkozik.

Rögtön alábbhagy azonban minden ellenszenv, ha a falusi ember az idegennél valódi jóakaratot tud meglátni vagy ha az megalázottan irgalmához folyamodik. Az előbbi esetben őszintén hálás, az utóbbiban pedig nagylelkű. Lelkében ilyenkor a más-fajta iránti ellenszenv fölé egy más indulat kerekedik: az emberrel való érintkezés vágya, mely szükségképen igen erős a mező lakójában, aki több szabad természetet, de kevesebb embert lát, mint a városi. A falusiak nem jutnak oly sokszor társas szórakozáshoz, mint a városiak, de akkor azután alig tudnak egymástól megválni, miként azt a háromnapos lakzik, dáridók mutatják. A gyomrát féltő városi vendégre nézve olykor már határozottan terhes falusi vendégszeretetet közismert. Ahol a parasztok a házukba vetődött idegentől ellátása fejében ellenértéket fogadnak is el, ezt sok helyen legalább szabódva teszik, nem számítják fel egész kiadásukat és fáradságuk díját, sőt nagyon sokszor megvendégelik a vadidegent is, anélkül, hogy tőle bármit is kérnének vagy csak el is fogadnának. Ugyanazt a vendégszeretetet, bár inkább a maguk körére korlátozva a falusi társadalom többi elemei is széltében gyakorolják.

Tolsztoj Leó egyik dolgozatában élesen mutatott reá a parasztnép nagy jótékonyására, midőn kijelentette, hogy az orosz birodalmat az ellátatlan elemek forradalmi kitörésétől épen csak a parasztok adakozókészsége óvja meg, akik az éhezőknek akkor is kenyeret adnak, ha maguknak alig van. Hasonlót az utolsó falat és a szegényes hajlék megosztását a kéregetőkkel, magyarországi falvainkban is észlelhetünk. Pénzt nem egy könnyen ad ki a falusi ember, alapítványokat ritkán tesz, nagyobbarányú emberbaráti intézményeket alig létesít, de a legközvetlenebb inséget, az éhséget, hajléktalanságot, ruhátlanságot nagyon kész orvosolni. Mintha a föld népe úgy érezné, hogy neki kell arról gondoskodnia, hogy a világon senki éhen ne haljon. Ez az élelmiszeradományozó készség erősebb még a nemzeti gyűlölködésnél, sőt a fősvénységénél is, mely különben az individualista, Istenen kívül csak önmagában bízó paraszt emberben szükségképen még erősebben kifejlődik, mint a társasabb életet folytató városiban. Ezen fősvénységénél fogva az igazi falusi ember, ha azt gondolja, hogy a gyámoltalan egyént más jobban elláthatja, mint ő, akkor igen könnyen lerázza nyakáról, még ha az történetesen saját ügyefogyott hozzátartozója is. Az eltartásra

szoruló aggodat gyermekeik sokszor egymás nyakába varrják és ezzel kínos, megalázó nomád életre kényszerítik az egyik kegyelemkenyérrel a másikra. Gyöngye elméjű egyéneknek az ország-útra kizavarása vagy a városokban elhagyása sem ismeretlen. Ezekben az esetekben már a paraszt segítő készsége fölé kerekedett a falusi kegyetlenség és fősvénység. A falusi emberek sok esetben nagyobb segítő készségét általában hiba lenne a városiakénál az olykori kegyetlenkedés dacára is jobb lelkület bizonyítékául elfogadni. Aki a hírlapok törvényszéki rovatait figyelemmel kíséri, az minduntalan olvashat a legfélreesőbb falvak „romlatlan” lakói által legszűkebb családi körükben is elkövetett hajmeresztő durvaságokról, de lelkiismeretlen szélhámosságokról és kiuzsorázásokról is.

A legújabb kor minden különszerűséget kiegyenlítő irányzata, kivált a haladottabb országokban már jelentékenyen közelebb hozta egymáshoz a város és falú lakóit. De azért, miként látjuk, ez utóbbiakban sajátos életkörülményeik mégis oly külön vonásokat fejlesztenek ki és tartanak fenn, melyekkel okvetlenül számolnia kell annak, aki a falusi nép életviszonyait meg akarja érteni.